

Драјан Хамовић

СЛУЧАЈ НАТАШЕ КОВАЧЕВИЋ

Да је доба данашње ненаклоњено истинским, дубоким духовним напорима, познато је толико да на то мало ко више и обраћа пажњу. На крају stoleћа које се још спочетка залетело да непрестано помера границе човечанског сазнајног видокруга, не би ли човек прибавио самопоуздања којег никад довољно није имао, на свршетку века који је страсно и безглаво смерао некуд напред, свет не страда, како отприлике рече један савременик, од недостатка него од вишка, не од глади него од презасићености. Трајемо у време опште духовне предаје, после толико тога духом досегнутог – мада изгледа на слабу корист – после толико крварења и ужаса сасвим конкретних.

А овај се век најавио славно и обећавајуће, с великим мислима и подухватима, далекосежним и превратничким. Било је нужно да се извесна окошталост актуелне цивилизације превлада, да се преформулише културни образац. Време је било да се тежње нове епохе изразе, а за то су дотадашњи оквири били претесни, и под налетом нових, силних бунтовних енергија морали су попуцати. Хетероген, интернационалан, али у основним побудама јединствен, покрет уметничке авангарде, у другој и трећој деценији нашег века, изменио је лик и дух европске уметности, као што се изменила и сама Европа. Авангардни покрет је деловао рушилачки у односу на затечене навике и вредности у књижевности и другим уметностима, али је истовремено отворио нове просторе и могућности израза модерних времена. Једноставно речено, дух авангарде, који је до данас у већој или мањој мери присутан, доносио је лом књижевних канона, необуздану стваралачку

игру, изненађења сваке врсте, продор у нивое стварности у које традиционална књижевност није смела. Тражио се покрет, динамика, непрекидно трагање, креативна авантура. И многи су књижевни духови прихватили такав изазов, и предњачили у ономе што представља једну од кључних речи модернога доба, а то је *новоси*. Мислити, понашати се, писати, сликати, компоновати другачије од дотадашњег и институционализованог начина, посматрати свет са неуобичајене стране.

Овакав, уопштен увод био нам је потребан да бисмо се увели у причу о књижевном пореклу Наташе Ковачевић. У напред оцртаном концепту препознајемо духовно извориште, не само есејистичког и приповедачког опуса госпође Ковачевић, обимом најалост невеликог, него и њене личне интелектуалне акције, која је давала и још увек даје изразиту и специфичну боју културном амбијенту Краљева.

Има писаца који нису ни налик својим јунацима, чији је живот и тиши и оскуднији од оног богатства које налазимо у њиховим делима. Наташа Ковачевић, ни случајно, није од таквих. У свему што пише присутан је жив њене узбуране, слојевите интелектуалне личности. Наташино ауторско – ја, било приповедачко или есејистичко, владалац је коме су у милости све конвенције жанра, књижевног поступка, имагинације и значења. Као темперамент, иманентно авангардан, али и са особитим односом привржености необоривим вредностима баштине, она све поменуто, што чини конструкт књижевног текста, разграђује, прекомбинује, и наново гради свој нарочити облик, смисаону мрежу. Сва динамичне нарави, жустра духа, Наташа Ковачевић истрајава у таквом опредељењу, у коме је утолико теже истрајати јер захтева стално, пуно улагање, одржавање сопствене унутрашње свежине и радозналости. Многи у томе посустану убрзо – сетимо се биографија и еволуције многих авангардиста – малакшу и пристану на задане оквире, пристану на ограничен домен додељене им слободе. Управо је једна од честих, упечатљивих речи у текстовима Наташе Ковачевић – непристајање. Непристајање као став, као чин, као модус постајања. »Ко може судити песнику и како судити песнику – пита се песник, док му Пилат одмерава казну и осуђује распеће, где се он већ налази, за злочин непристајања на овај земаљски свет омеђен небом и земаљском утробом«. У овој реминисценцији на Христа госпођа Ковачевић описује Богочовека из Назарета сасвим у светлу сопствених духовних полазишта. Она Христа зове песником, што он несумњиво јесте (и то највиши) – јер су његова стваралачка реч и дело увек и свуда само лепота и творење смисла и целине. Приписује му и побуну, сасвим тачно, јер је Христос био и јесте челни побуњеник људског рода, против мрака, смрти, зла и низости, побуњеник који се уложио читав. Чини нам се, ипак, да је из перспективе Наташе Ковачевић, као чеда овога века, врста побуне која је овде пројектована кроз Христа сасвим ововековна, односно, да је мотивисана неприхватањем неприкосновеног ауторитета као таквог, па и оног с врха општечовечанског система вредности, Творачког, смислодавног. А све то из тежње ововековног човека буде сопствени и једини судија и законодавац. Исход такве тежње, показало се, поразан је по човека, који је све изгубљенији и немоћнији, у тој остављености себи самоме и

својој искључивој мери. Али да човек, без помоћи оне више мере, може да прозре на почетку каквог пута оно што ће га снаћи на крају, био би нешто више од онога што иначе јесте. То је кобно искуство нашег метежног и посувраћеног века.

Вратимо се на малопређашњи навод из есеја *Поезија као чин нејрисијања* (о поезији Миодрага Павловића) и размотримо га и са књижевне стране. Ова је реченица писана у типичној стилској конституцији којом се одликује књижевни говор Наташе Ковачевић. Она, наиме, пише са позиције такозваног патетичног стила, (мада је удео ироније и аутоироније сасвим приметан, даје специфичну боју) или, још прецизније речено, под сталном повишеном температуром, која је умногоме страна карактеристичном, охлађеном тону модерне књижевности. Госпођа Ковачевић, очито, на један стари добар начин приступа књижевном делу, некако вернички и поданички: јер књига је свечаност, празнични догађај ума и измаштавања. С друге стране, када читалац пропутује просторима текстова Наташе Ковачевић, кроз асоцијативно разгранате путеве њених есеја, кад спозна један ретко осетљив апарат интуиције и смелу имагинативну комбинаторику и богату искуствену подлогу њених прича, тада схвата да збир свих поменутих чинилаца који чине поетику ове ауторке, неизбежно, готово неком нагонском силом, морају да подигну тон исказа увис, да узвитлају њену реченицу. У тој вербалној и мисленој еуфоричности, неретко, госпођа Ковачевић пропусти у текст разне стилске и смисаоне некоректности и нечистоће, поведе се за јарком заводљивом мисли и сликом, али ни тада не недостаје експресије, чак извесног шарма.

Можда је изнад свега Наташа Ковачевић баш страствени читалац. Она одиста приступа књижевности са ужитком каквог гурмана. Урања у текст свом дубином свог читалачког доживљаја, саучеснички. Она не жели да има ма какву дистанцу спрема књижевног света у који се заљубљује или којег одавно воли. И ево још једне њене специфичне склоности: она воли да буде фасцинирана, и онда том њеном осећању нема краја. И отуда, мислимо, исходи Наташин порив за есејистичким изразом. Наташа Ковачевић је есејиста импресионистичке провенијенције, она наставља читање, боравак у тексту, пишући о њему, тумачи га онолико колико јој је потребно и из оног угла који јој се моментално осветли. Пише есеј не толико да критички акрибично интерпретира текст, колико да се *изрази* поводом текста. Један од занимљивијих и обухватнијих њених есејистичких захвата, у књизи *Трајови времена* (1983), јесте есеј *Време жена*, који са једне супериорне тачке афирмише жену и женскост, доносећи читав каталог жена кроз историју књижевности и културе, стварних и књижевних јунакиња. Завршни кратки есеј у *Трајовима времена*, под насловом *Довиђења доба речи*, сагледава један далекосежан цивилизацијски обрт, чије су последице утолико поразније уколико су тек »огромној мањини« допрле до свести, док огромна већина се празни у култу екранске слике, коју прихватају као истину, једину и довољну. Уметност речи потискују готови калуши екранске стварности, без духа и дубине.

Неки од есеја Наташе Ковачевић конципирани су на један особен начин. Имагинативни импулс есејистичког-ја, кад је нарочито побуђен текстом, даје себи на вољу, готово се инсценира расправа са ликовима дела, и ти ликови малтене постану ликови из приче коју есејиста наставља и преобликује. Та се склоност одређујуће испољила у приповедачкој књизи Наташе Ковачевић, под насловом *Душа љубави* (1991). Већина њених јунака су писци и уметници или већ егзистирају као књижевни јунаци и књижевно типични. Госпођа Ковачевић узима у третман Џејн Остин, Толстоја, Томаса Мана, Хамлета, Достојевског и његовог анђeosког Карамазова, Леонарда, Ива Клајна. Потом, потире границе времена и простора, као у неком великом сну у коме се збива књижевност. Онирична основа приповедачке имагинације Наташе Ковачевић разбија логичке, психолошке и друге границе. Приповедач води јунаке и причу куд му се у трену хировито прохте – мада је ту нешто много дубље од хира у питању – поиграва се са читаоцем навиклим на устаљене књижевне конвенције. Обе ауторске вокације госпође Ковачевић, есејистичка и приповедачка, прожимају се и допуњују у свим њеним текстовима: у причама су редовни есејистички екскурси, у есејима удео приповедачког и имагинативног је толико видљив. По томе прожимању, у поетици Наташе Ковачевић се сустичу неке главне особине овековне уметности прозе, али и по спремности да се у домен приповедања, и на морфолошкој и на тематској равни, укључе она сазнања која одређују духовне путеве XX века. Понајвише је на Наташу Ковачевић утицаја оставила теорија психоанализе, првенствено, чини се, стога што је понудила подстицајне кључеве за истраживање загонетки унутрашњих слојева нашег бића, понајпре наших снова, које је наша ауторка приповедала и тумачила у више својих текстова, доносећи симболички богата, сликовита, сугестивна, као и врло кохерентна остварења. Сан је амбијент у коме се, понављамо, Наташа Ковачевић радо креће, у коме се осећа сигурном, не само због његове умекшане стварности, него и зато што сан згушњава пресудне тачке нашег душевног живота, а изриче га пречишћеније, симболично, продубљеније, једном речи – књижевније.

Наташа Ковачевић је мало тога написала, чак недопустиво мало, имајући у виду чињеницу да је деченијама присутна у књижевном животу, пре свега средине у којој живи. Њен се особен и респектибилан умни глас, искуствен и интуитиван, у тој средини слушао са пажњом и поверењем, али је госпођи Ковачевић очито недостајало усредсређености на сопствени књижевни рад и развој, мањкало надметности над својим писањем. Сасвим отворено речено, Наташа Ковачевић није досад остварила ону меру, а она није мала, коју наговештавају поједине њене приче (истичемо *Љубавну причу No 1, Како су се заволели Лав Толстој и Џејн Остин, Која је волела Ема Бовари*), као и бројни луцидни моменти њених есеја. Као да се у случају Наташе Ковачевић онај динарски образац судбине даровитих (по Цвијићу) понавља као и толико пута у нашој књижевности. Овај текст зато треба разумети једнако као израз признања једној квалитетној различитости, колико и реч благог укура недовољној остварености која као да је потекла из некакве небрижљивости према себи, која често одликује оне којима је даровано одвише.